

MODELOVÁNÍ OBTÉKÁNÍ DVOU PRAHŮ V KANÁLU S VOLNOU HLADINOU

Modelling of flow over two transversal ribs in a channel with free surface

Aleš Sládek, Jaromír Příhoda, Jiří Stanislav,
Ústav termomechaniky AV ČR, v.v.i., Dolejškova 5, 182 00 Praha 8

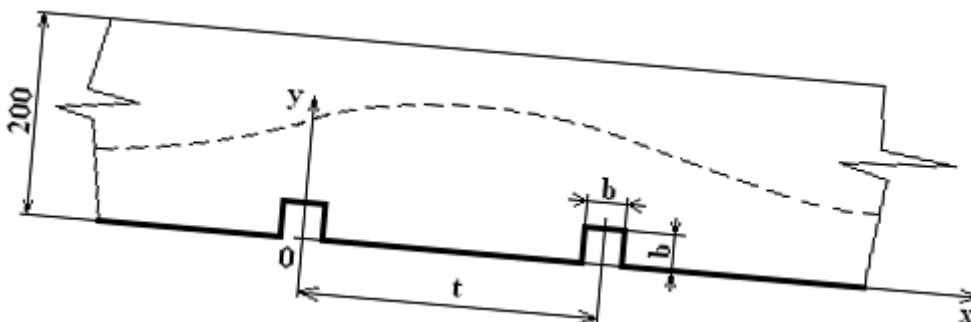
1. Úvod

Kromě spojitě drsnosti obtékaných stěn, která je dána výrobní technologií nebo působením provozních podmínek, je často použita drsná stěna tvořená výstupky k disipaci kinetické energie proudu. Ve vodohospodářské praxi jsou příčné prahy na dně kanálu často používány při vypouštění vody ze zemních nádrží ke zbrzdění proudu. V těchto kanálech s poměrně velkým sklonem dna je typické nadkritické proudění se značnými změnami výšky hladiny. Příspěvek se zabývá numerickým modelováním nadkritického obtékaní dvou příčných prahů na dně kanálu s volnou hladinou. Výsledky navazují na numerické řešení nadkritického proudění v kanálu s jedním prahem, viz Sládek a Příhoda [1].

2. Geometrické uspořádání

Tvar řešeného kanálu se dvěma příčnými prahy odpovídá experimentům Šulce aj. [2] a Zubíka [3], které byly prováděny v kanálu s příčným průřezem 200×200 mm, délkou 4475 mm a sklonem dna 4,77 %. V kanálu byly na dně umístěny dva příčné prahy čtvercového průřezu $b \times b = 10 \times 10$ mm s roztečí $t = 60; 100$ a 200 mm, viz obr.1. Experimentální vyšetřování proudového pole při nadkritickém proudění bylo provedeno pomocí optických metod LDA a PIV pro střední objemovou rychlost $U_m = 2,3$ m/s a výšku hladiny na vstupu $h = 46$ mm, tj. při Reynoldsově čísle vztáženém na výšku prahu $Re = 25500$ a Froudově čísle $Fr = 3,42$. Pro porovnání s výpočty byly ve vybraných řezech $x = \text{konst.}$ (počátek osy x je uprostřed prvního prahu) a $z = 0$ z měření LDA a PIV vyhodnoceny profily střední rychlosti a podélné složky fluktuací rychlosti.

Při numerické simulaci byla řešena oblast kanálu $100 \times 100 \times 1710$ mm, tj. s dostatečně dlouhým vstupním a výstupním úsekem. Řešení bylo provedeno v polovině šířky kanálu s rovinou symetrie ve svislé ose kanálu.

Obr.1 Schéma kanálu se dvěma příčnými prahy

3. Numerický model

Řešení nadkritického proudění v kanále se dvěma prahy bylo provedeno metodou VOF (Volume-of-Fluid) pomocí komerčního programu FLUENT 6.3. Metoda VOF je založena na sledování objemové frakce α_i obou tekutin v každé výpočetní buňce. Volná hladina se určuje jako rozhraní obou frakcí, kde platí $\alpha_{voda} = \alpha_{vzduch} = 0,5$.

Pro numerické řešení středovaných Navier-Stokesových rovnic byl použit tzv. „realizovatelný“ k- ε model turbulence, který navrhli Shih a j. [4]. Model se liší od standardního k- ε modelu transportní rovnicí pro rychlost disipace ε a konstitučním vztahem pro turbulentní vazkost. Transportní rovnice pro turbulentní energii k je použita ve standardním tvaru, který je pro nestlačitelné proudění a vysoká turbulentní Reynoldsova čísla (tj. je zanedbána vazká difuze) dán rovnicí

$$\frac{\partial k}{\partial t} + \bar{U}_j \frac{\partial k}{\partial x_j} = P_k + \frac{\partial}{\partial x_j} \left(\frac{v_t}{\sigma_k} \frac{\partial k}{\partial x_j} \right) - \varepsilon \quad (1)$$

kde P_k je produkce turbulentní energie

$$P_k = \left[v_t \left(\frac{\partial \bar{U}_i}{\partial x_j} + \frac{\partial \bar{U}_j}{\partial x_i} \right) - \frac{2}{3} \delta_{ij} k \right] \frac{\partial \bar{U}_i}{\partial x_j} \quad (2)$$

Transportní rovnice pro rychlost disipace ε byla odvozena z rovnice pro střední hodnotu fluktuace vířivosti při velkých turbulentních Reynoldsových číslech a upravena do tvaru

$$\frac{\partial \varepsilon}{\partial t} + \bar{U}_j \frac{\partial \varepsilon}{\partial x_j} = C_1 S \varepsilon + \frac{\partial}{\partial x_j} \left(\frac{v_t}{\sigma_\varepsilon} \frac{\partial \varepsilon}{\partial x_j} \right) - C_2 \frac{\varepsilon^2}{k + \sqrt{v \varepsilon}} \quad (3)$$

kde je

$$S = \sqrt{2 S_{ij} S_{ij}} \quad (4)$$

Produkce rychlosti disipace ε tedy není modelována pomocí produkce turbulentní energie P_k , ale výrazem $C_1 S \varepsilon$. Turbulentní vazkost je definována vztahem

$$v_t = C_\mu \frac{k^2}{\varepsilon} \quad (5)$$

kde C_μ je funkce $C_\mu = f(S_{ij}, \Omega_{ij}, k/\varepsilon)$ místo obvyklé konstanty $C_\mu = 0,09$. Tato definice zaručuje, že normální smyková napětí budou vždy kladná a že bude splněna Schwarzova nerovnost pro smyková napětí

$$\overline{u_k^2} \geq 0 \quad \text{a} \quad \overline{u_i^2 u_j^2} / \overline{u_i^2} \overline{u_j^2} \leq 1 \quad \text{pro } i, j = 1; 2; 3 \quad (6)$$

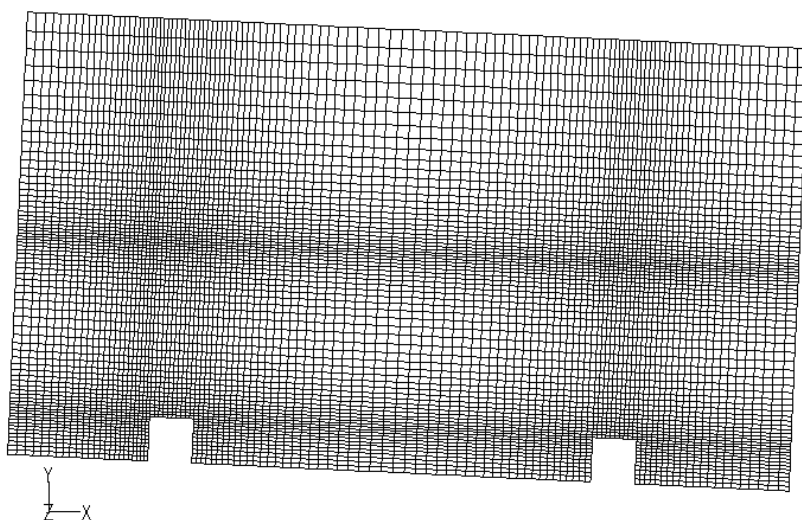
Modelové konstanty jsou dány vztahy

$$\sigma_k = 1,0; \quad \sigma_\varepsilon = 1,2; \quad C_1 = \max \left(0,43; \frac{\eta}{5 + \eta} \right) \quad C_2 = 1,9 \quad (7)$$

kde je $\eta = S k / \varepsilon$. Model byl testován pomocí vybraných testovacích případů, např. vrstva míšení, rovinný a kruhový volný proud, vyvinuté proudění v kanále, turbulentní mezní vrstva s různým tlakovým gradientem a obtékání dozadu směřujícího schodu.

Prostorová diskretizace byla provedena strukturovanou sítí s celkovým počtem cca 690000 buněk. V ose kanálu byla použita podmínky symetrie. Síť je zjemněna v oblasti volné hladiny a v blízkosti stěn kanálu, viz obr.2. Diskretizace transportních rovnic byla provedena pomocí upwind schématu druhého řádu a v blízkosti stěn je pro aproximaci rychlostního profilu použita nerovnovážná stěnová funkce. Jako okrajová

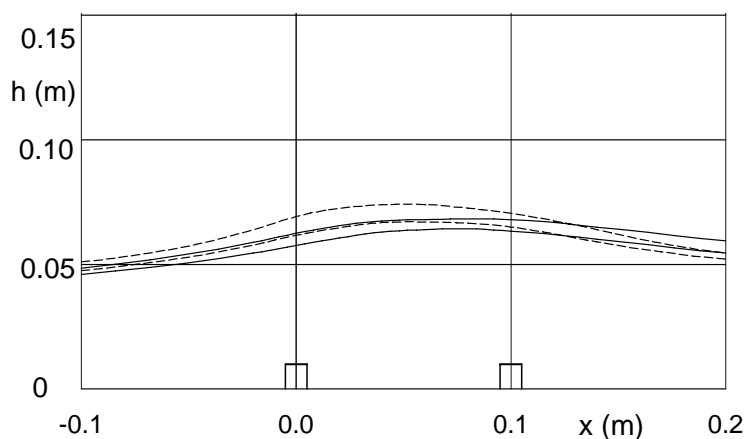
podmínka je podle experimentu zadána na vstupu výška hladiny a objemový tok, na výstupu pak je zadána výška hladiny a tlak v referenčním bodě nad hladinou.

Obr.2 Strukturovaná síť v blízkosti prahů

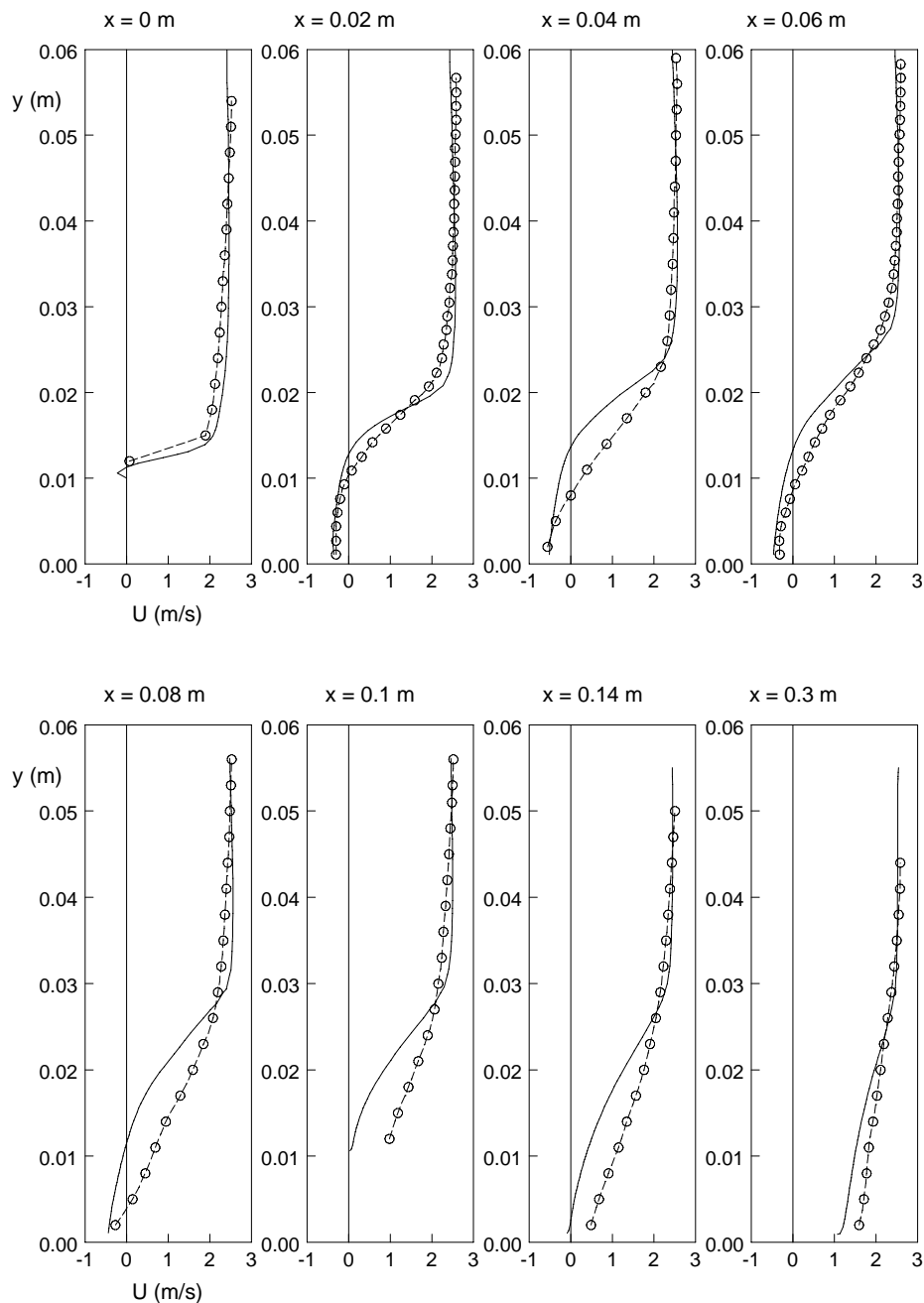
4. Výsledky řešení

Na obr.3 je čárkovane znázorněn průběh hladiny v kanálu se dvěma prahy s roztečí $t = 100$ mm získaný jako časově střední hodnota z 50 snímků PIV [3]. Plnou čarou je vyznačena hranice pásma objemové frakce vody v rozsahu $\alpha_{\text{voda}} = (0,5; 1)$ získaná v ose kanálu pomocí numerické simulace. Výpočet dává menší vzestup hladiny na prvním prahu a pomalejší návrat k hladině nerušeného proudu. To vyplývá z pomalejší relaxace proudového pole za prvním prahem při numerické simulaci, jak je zřejmé z průběhu profilu střední rychlosti i fluktuací podélné rychlosti na obr.4 a 5.

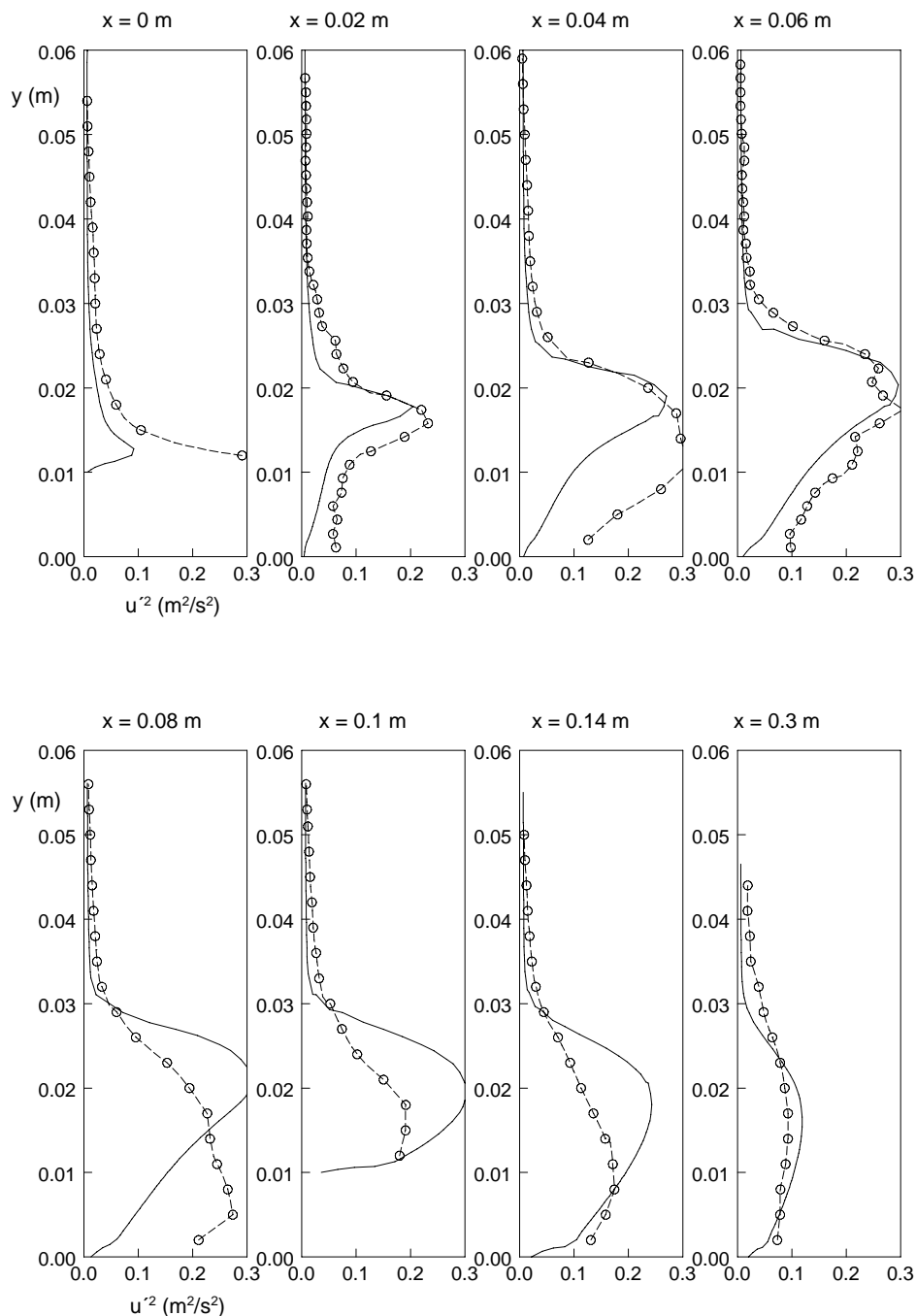
Obr.3 Průběh hladiny v kanálu se dvěma prahy s roztečí $t = 100$ mm

Na obr.4 jsou ve vybraných řezech $x = \text{konst.}$ porovnány profily podélné složky rychlosti v podélné ose kanálu se dvěma prahy s roztečí $t = 100$ mm. Vypočtené rychlostní profily celkem odpovídají experimentu na prahu a v oblasti odtržení za prahem. Dále od prahu ($x = 0,04$ m) je relaxace smykové vrstvy rychlejší než podle numerické simulace, což vede k většímu rozsahu oblasti odtržení.

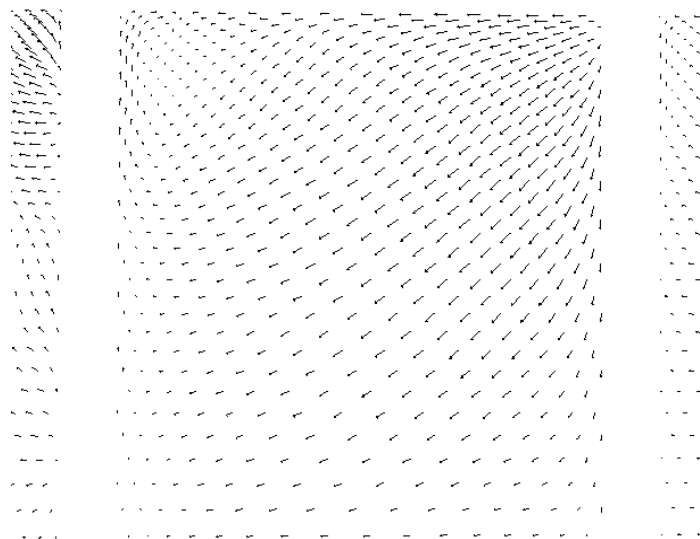
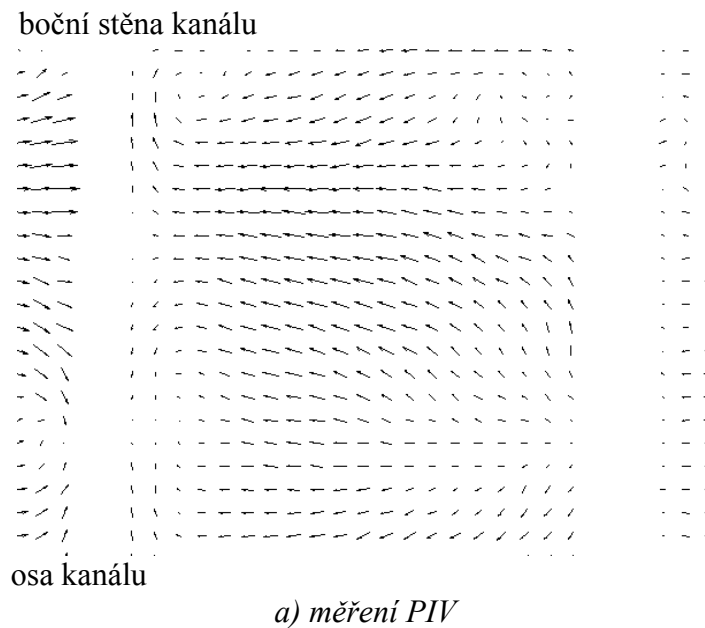
Obr.4 Profily podélné složky střední rychlosti v ose kanálu pro rozteč prahů $t = 100$ mm

Na obr. 5 je pro stejné geometrické uspořádání porovnán experimentálně určený průběh podélného normálního turbulentního napětí u'^2 (m^2/s^2) s průběhem turbulentní energie k (m^2/s^2), získaným numerickou simulací. Stejně jako pro střední rychlost odpovídá vypočtený průběh podélného normálního napětí experimentu v blízkosti za prahem. Pak je v oblasti znovupřilnutí proudu maximum fluktuací rychlosti blíže ke dnu kanálu, což je obvyklé u přilehlého proudění, zatímco při odtržení proudu leží maximum fluktuací přibližně na hranici odtržení.

Obr.5 Profily normálního turbulentního napětí u'^2 v ose kanálu
pro rozteč prahů $t = 100$ mm

Na obr.6 je vektorově znázorněno rychlostní pole v rovině rovnoběžné se dnem kanálu mezi prahy s roztečí $t = 100$ mm ve výšce 2 mm nad dnem. Obrázek zachycuje polovinu šířky kanálu. Z experimentálních výsledků i z numerické simulace je dobře patrný sekundární vír za prahem u boční stěny kanálu, který se podobně vyskytuje při obtékání zpětného schodu. Podle experimentu je vírová struktura za prahem složitější, neboť v blízkosti prahu lze pozorovat napříč kanálem čtyři víry.

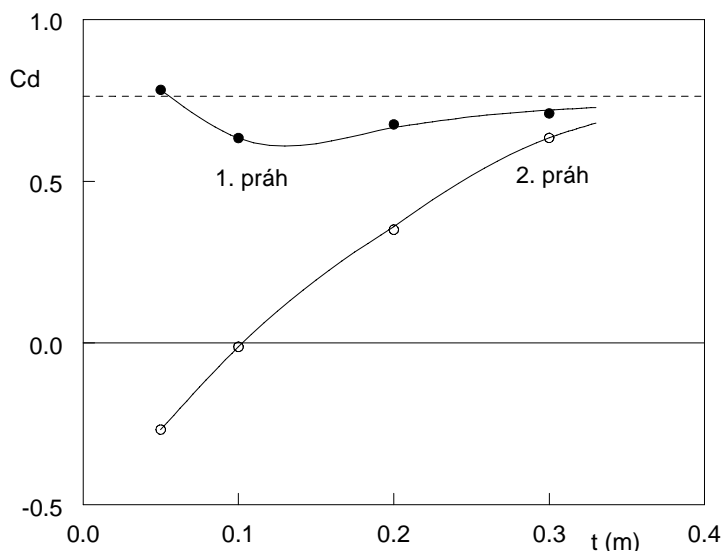
Obr.6 Vektory rychlosti ve vzdálenosti 2 mm od dna pro rozteč prahů $t = 100$ mm

Dále byl z numerické simulace určen tlakový odpor jednotlivých prahů, který je vyjádřen pomocí součinitele tlakového odporu

$$c_d = \frac{\Delta p}{\frac{1}{2} \rho U_m^2} \quad (8)$$

kde Δp je střední hodnota rozdílu statických tlaků na přední a zadní straně prahu. Na obr.7 je uvedena závislost součinitele tlakového odporu obou prahů na jejich rozteči. Čárkovaně je vyznačen tlakový odpor jediného prahu pro dané hodnoty Re a Fr . Při

malé rozteči obou prahů leží druhý práh v úplavu za prvním prahem a tlaková síla působí proti směru proudu. S rostoucí vzdáleností prahů se tlakový odpor obou prahů blíží hodnotě, určené pro jediný práh.

Obr.7 Závislost součinitele tlakového odporu na rozteči prahů

5. Závěr

Numerická simulace nadkritického obtékání dvou příčných prahů na dně kanálu s volnou hladinou provedená pomocí programu FLUENT dává celkem dobrou shodu s experimenty. Pomocí dvourovnicového $k-\varepsilon$ modelu podle Shiha aj. [4] byla získána přijatelná shoda rychlostního pole i turbulentních charakteristik, i když numerická simulace v porovnání s experimentem dává menší vzestup hladiny na prvním prahu a pomalejší návrat k hladině nerušeného proudu. Nedostatkem všech modelů turbulence s turbulentní vazkostí je pomalejší relaxace proudového pole po odtržení na prahu. To vede k nadhodnocení velikosti oblasti odtržení, což se projeví i na vypočteném průběhu volné hladiny. Získaná závislost součinitele tlakového odporu na rozteči prahů umožní optimální rozložení příčných prahů při zpomalování vodního proudu vypouštěného ze zemních nádrží.

6. Poděkování

Práce vznikla s podporou grantu GA ČR č. 103/06/0461 a výzkumného záměru AV 0Z20760514.

7. Literatura

- [1] SLÁDEK A., PŘÍHODA J.: Modelování obtékání jednoho příčného prahu v kanálu s volnou hladinou, Sborník konference *Topical Problems of Fluid Mechanics 2007*, Praha, 157-160, 2007
- [2] ŠULC J., ZUBÍK P., ŽOUŽELA M.: Měření parametrů nadkritického proudění v kanálu s příčnými prahy ve dně, Sborník konference *Hydrodynamika 2006*, Rajnochovice, 134-139, 2006

- [3] ZUBÍK P.: LDA a PIV měření parametrů proudění v kanálu s příčnými prahy na dně, Sborník konference *Topical Problems of Fluid Mechanics 2007*, Praha, 199-202, 2007
- [4] SHIH T.H., LIOU W.W., SHABBIR A., YANG Z., ZHU J.: A new k- ϵ eddy-viscosity model for high Reynolds numbers turbulent flows, *Computers Fluids*, 24, 3, 227-238, 1995